

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджуються інформаційні засади ринкових трансформацій фінансової системи. Особлива увага зацентрована на проблемах інформаційно-технологічного супроводження розвитку фінансової інфраструктури та формування "К-суспільства".

The author investigates the information basis of the financial system market transformations. Special attention is paid to the issues of the information and technological support of the financial structure and the K-society development.

Глобальна фінансова криза ще раз наочно підтвердила ту очевидність, що інформація та інформаційні системи й технології виступають не менш важливим компонентом фінансової інфраструктури та чинником суспільного розвитку, аніж звичні атрибути фінансово-економічної сфери. Жодна країна поза створенням й ефективним застосуванням сучасного інформаційного ринку не в змозі будувати й реалізовувати економічну стратегію "розвитку на випередження" [4, с.15]. Навпаки, за іншої ситуації гарантоване безнадійне відставання, фіксація держави у "в'язкому болоті" глобальної периферії [4, с.16].

Так склалося, що ще за радянських часів в Україні проблемами інформатизації суспільства, єдиного народногосподарського комплексу зайнялася група талановитих науковців на чолі з академіком В.Глушковым. Органічне поєднання теоретиків-концептуалістів та фахівців прикладного стибу зумовило найбільш революційні узагальнення та висновки і в цивілізаційному вимірі найбільш стратегічно перспективні результати досліджень. Нині можна визнати, що наукові розробки В.Глушкова та його учнів і послідовників далеко не в останню чергу наблизили суспільне розуміння неминучості появи нового цивілізаційного феномену – так званої "цивілізаційного способу виробництва" або "цивілізаційної формації" [2].

По мірі цивілізаційного розвитку ускладнювалась фінансова інфраструктура, що все більшою мірою являється розмаїття банків, комплекс фінансових ринків, так званих "суверенних інвестиційних фондів", хедж-фондів та ін. систем, які забезпечують загальні умови функціонування економіки та життєдіяльності держави. Інфраструктура фінансової системи також охоплює всю фінансово-кредитну та валютну мережу, фондів, валютні біржі, брокерські компанії, розмаїту сферу фінансових послуг (страховий, інвестиційний ринок, пенсійні фонди, кредитні спілки тощо), наглядові, контролюючі органи, аудиторські фірми і т. ін. Таким чином, є всі підстави визнати, що останнім часом саме завдяки інформаційним технологіям фінансова інфраструктура, як така, не втрачає своєї суспільної значимості та ваги. Адже природною реакцією фінансової інфраструктури на безпрецедентне зростання грошових обсягів і потоків став стрімкий розвиток інформації на основі безпаперового обміну та безпаперових носіїв. Інформація, таким чином, перетворилася у вельми важливий макроекономічний ресурс.

Подальший розвиток фінансової інфраструктури зумовлював гостру потребу в надійно працюючій системі зв'язку й обробки фінансової інформації. На додаток до цього виникла досить очевидна необхідність в стандартизації міжбанківських відносин, зокрема стандартизації процесів, а також форматів фінансово-грошових повідомлень. Пошук шляхів розв'язання даної проблеми супроводжувався активним застосуванням комп'ютерів, засобів телекомунікацій, які забезпечували надійну, швидкісну й безпечну ретрансляцію фінансової (у першу чергу банківської) інформації. Прагнення максимально мінімізувати фінансові ризики (типові з них – помилкове спрямування платежів, фальсифікації авізо, несанкціонований доступ, втрата контролю за фінансовими

потоків і т.ін.) змушувало фахівців у сфері інформаційних технологій інтенсифікувати інноваційні пошуки саме в цьому напрямку.

На цих засадах виник (1972 р.) міжнародний проект, що ставив за мету розробку системи, яка б забезпечувала цілодобовий, високошвидкісний обмін банківською інформацією і водночас високу ступінь контролю й захисту банківських систем. При цьому фахівцями були здійснені рекомендації, за яких умов система міжбанківських розрахунків може бути рентабельною. Так з'явилася й утвердилася на світовому фінансовому ринку система **SWIFT** (Society for World-Wide Interbank Financial Telecommunications). З часом дана система зарекомендувала себе як найбільш авторитетне інноваційне досягнення у сфері обміну назрілої інформації. Основними напрямками застосування SWIFT є надання оперативного, надійного, конфіденційного, ефективного, захищеного від несанкціонованого доступу телекомунікаційного обслуговування для банків та проведення робіт по стандартизації форм і методів обміну фінансовою інформацією. Необхідно визнати, що на той час проблема "хакерських атак" ще не стояла.

У фінансово-інформаційних технологіях можливо виділити два компоненти (складові): а) здатність генерувати за запитом високоякісний інформаційний продукт; б) засоби доставки даного замовлення в зручній для користувача й доступній для споживання формі. Збір, передача, зберігання, перетворення і застосування (споживання) фінансової інформації перетворює цю останню у найбільш важливий продуктивний ресурс. Завдяки цьому інформаційні технології виступають найбільш впливовим фактором матеріального світу і процесів, що в ньому відбуваються. Адже кожен з різновидів фінансової інформації і, особливо, вся її сукупність, безпосередньо пов'язані з макроекономічною системою і обумовлюють відчутні впливи на планування, моделювання, контроль, забезпечення завдань організаційно-регулюючого характеру, тобто на господарсько-економічне управління і, таким чином, розширене відтворення національного господарства. Заради цього інформаційні технології забезпечують фіксацію, облік, передачу, перетворення і зберігання украй важливої і необхідної інформації. Таким чином можна зробити висновок, що фінансова інформація – це найважливіша складова всього процесу управління та регулювання не лише в фінансовій інфраструктурі, а в народногосподарському комплексі в цілому.

Сучасна інформаційна епоха зумовлює формування у ринково розвинутих країнах нового типу соціально-економічної організації. Виробничий потенціал та продуктивні сили даних держав активно підживлюються новими інформаційними, комунікаційними та інноваційними технологіями, що перманентно оновлюються. Однак все це об'єктивно потребує адекватного організаційного середовища. Країни, неспроможні органічно поєднати ці два фактори цивілізаційного розвитку (інформаційні новації та високе організаційно-управлінське забезпечення їх прикладного ефекту), приречені

на соціально-економічне відставання кумулятивного характеру. У цьому сенсі хвилює та очевидність, що Україна до цього часу "ще не визначилася з політикою і стратегією власного розвитку. За таких умов найкращі реформи економіки, науки, освіти, інноваційної сфери не дадуть бажаних наслідків" [1, с.313].

Отже, украї важливим завданням для еліти нашої країни є покінчити, врешті-решт, з "порочним колом" політизації суспільних відносин, перманентною боротьбою за владу, а якнайшвидше залучати до співробітництва талановитих співвітчизників до вирішення проблем, пов'язаних з включенням країни до технологічної системи інформаційної епохи. Для цього, безумовно, необхідно якщо не розвивати виробництва, то хоча б застосовувати високотехнологічне обладнання, використовувати передові інформаційні й комунікаційні здобутки в національному господарстві.

Глобалізація та інноваційна інформатизація не відмінюють існування національної держави, але водночас радикально змінюють її цивілізаційні перспективи. Можливість одночасного включення і виключення за межі глобальної економіки не лише людей та певних видів діяльності, але й територій та держав, великою мірою зумовлюється тим, наскільки в сучасну епоху усе більш системно глобалізуються знання і творчість, висококваліфікована праця та інноваційна підприємливість а також інші процеси, породжені інформаційною епохою.

У сучасних умовах та чи інша форма державності все більшою мірою має базуватися на глобалізаційних максимах і принципах. Тут важливі не лише закони економіки, але й глобальні потоки капіталу та інформації. Історичну перспективу вижити мають, перш за все, ті держави, що активно взаємодіють з наднаціональними інститутами (здатними наділяти політико-економічні дії планетарним значенням), жертвуючи при цьому певною мірою свого суверенітету. Відомий дослідник глобальних тенденцій О.І. Неклеса [4] формулює такий прогноз: "Колишня соціальна гравітація, що поєднувала елітні угруповання на "планети під назвою національна держава" втрачає колишню ефективність, породжуючи своєрідні "групи астероїдів", транснаціональні не тільки за простором дії, але також і за своїм складом і цілепокладанням" [5, с.231]. Однак, як би не складалося в майбутньому, але в сьогднішньому вимірі можуть вижити ті національні державні утворення, які націлені на тісну співпрацю з іншими державами та наддержавними утвореннями в межах загальної системи взаємодій та прийняття рішень. Задля цього фактично уже склалася інформаційно-технологічна інфраструктура, що створює реальні передумови функціонування економіки (у першу чергу фінансових систем) як планетарної єдності.

Включення до всеохоплюючої системи міжсвітових (планетарних) стосунків і зв'язків не відбувається від суб'єктивного бажання тієї чи іншої держави. Насправді діє так звана "вибірня" глобалізація, тобто об'єктивні процеси одночасного включення чи виключення людей, певних видів діяльності, територій, що за своєю сутністю демонструють планетарну психологію, здатність адекватно відповідати глобальним запитам, націленість функціонувати в глобальній системі координат, демонструють інформаційно-комунікаційну озброєність найвищого штибу, в основі якої знаходиться інформаційний ринок, тобто перманентне відтворення інформаційно-інноваційних продуктів та послуг. Саме такою є домінуюча аура інформаційної епохи.

Інформаційний ринок найбільш адекватно демонструє сучасний рівень оснащення продуктивних сил і завдяки цьому досить ефективно працює на реалізацію об'єктивної потреби – утвердження суспільства, засно-

ваного на знаннях та інноваційних технологіях, тобто "К-суспільства". Терміно-поняття "К-суспільство" стає все більш широко вживаним у сучасній науковій літературі [3]. Невід'ємними компонентами такого суспільства стали постійно оновлювані міждисциплінарні знання, які здатні генерувати найсучасніші технології, інформаційно-інноваційні здобутки, ефективний захист довкілля, забезпечувати еколого-техногенну безпеку, відтворення високоякісного людського капіталу (трудового потенціалу з елементами творчості, підприємництва та підприємливості) тощо. Лише на цій основі і на таких засадах стає можливим інтегральний вектор глобального розвитку, що органічно вписуватиметься в цивілізаційні виміри інформаційно-інноваційного суспільства.

Найвищий індекс розвитку К-суспільства мають Швеція, Данія, Норвегія,

Швейцарія, Фінляндія, Японія, Німеччина, Австрія. Усі ці країни мають обмежені природні ресурси і відносно невеликі власні ринки (за виключенням Японії та Німеччини). Тобто такі найважливіші показники конкурентоспроможності індустріальної економіки, як володіння значними природними ресурсами і великим власними ринками, за умов суспільства, що базує свій подальший розвиток на знаннях та новітніх інформаційно-інноваційних технологіях, втрачають свою виключну пріоритетність. Водночас можливість країни, що вимірюється обсягами ВВП на душу населення, без сумніву, позитивно корелює з її здатністю розвивати в себе К-суспільство. Хоча зазначений взаємозв'язок виявився не настільки однозначним, як очікувалося. Так, за індексом К-суспільства країни Великої вісімки розташувалися з першої по третю десятку рейтингової таблиці і жодна з них не входить до п'ятірки кращих країн світу за цим показником [3, с.31].

Важливо зауважити, що в рейтингу ООН за станом формування К-суспільства Україна обіймає 40 місце серед 195 країн світу [3, с.41]. Потрібно визнати, що це залишковий потенціал з минулих (радянських) часів. За роки незалежності Україна стабільно втрачає наукові здобутки. Тому в даний час наша держава посилює далекість від завершення побудови першої фази К-суспільства. На даний час у економіці країни відсутня розвинута інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура, має місце значна невідповідність інформаційного середовища країни базовим міжнародним індикаторам, практично відсутня дієва інноваційна політика держави, на стадії становлення знаходяться відповідні організаційно-управлінські механізми.

Для завершення першої фази інформаційно-технологічного формування К-суспільства, національне виробництво, економіка якого будуватиметься на інноваційних засадах важливо стимулювати таку стратегію державотворення (економічну політику та відповідні організаційні та управлінсько-регуляторні дії), яка була б максимально привабливою і затребуваною з боку світового співтовариства. Держава має мобілізувати всі гілки влади й політичні інститути навколо практичного досягнення мети – забезпечення високої якості та безпеки життя усіх громадян. Це, по-перше. По-друге, важливо з цією метою і в даному напрямку консолідувати зовнішні інвестиції та внутрішні фінансові ресурси (в тому числі національний приватний капітал). Варто, очевидно, цілком погодитися з позицією академіка НАН України М.З.Згуровського в тому, що "зберегти незалежність та уникнути економічного колапсу країна зможе лише шляхом невідкладного переходу до політики пріоритетного науково-технологічного розвитку" [3, с.41]. При цьому визначальним елементом такої політики, безумовно, має стати чітка стратегія типу "як діяти" та "як співіснувати", розвиток економіки знань та інформаційного суспільства.

На жаль, ці проблеми перебувають в Україні на початковій стадії свого розв'язання. Формування інформаційної економіки, визначення інформації стратегічним ресурсом, а результатів її оброблення та уречевлення – матеріальною основою розвитку продуктивних сил, – ще попереду. Для практичної реалізації даної стратегічної мети держава має поставити перед виконавчою владою (а ця остання успішно виконати) такі завдання: по-перше, провести системний аналіз концепцій та програм інформатизації національного господарства й суспільства в цілому; по-друге, систематизувати наявні теоретичні (наукові) здобутки, практична реалізація яких реально сприятиме формуванню виробничих відносин, що будуватимуться на новітній базі – інформаційно-інноваційних технологіях у першу чергу; по-третє, запустити в дію механізми (інформаційний маркетинг, інформаційний моніторинг ціноутворення та цінової політики, Інтернет-інструментарій для аналітико-синтетичного моделювання тощо), що дисциплінують "інформаційну турбулентність" і, таким чином, забезпечуватимуть сталий розвиток ринку інформаційних продуктів та послуг. При сталому сприянні останнього природні ресурси, застосовувані засоби виробництва, людський і фінансовий капітал набувають статусу стратегічного фактору соціально-економічного відтворення.

Переорієнтація стратегічного потенціалу інформаційного ринку з вузькотехнічної, побутової спрямованості на інноваційну, інфраструктурну, екологічнобезпечову та соціальнолюдську сфери (зокрема, економіку знань) є найвідмітнішою ознакою цивілізаційного прогресу, найважливішим фактором утвердження країни в світовому глобальному співтоваристві. Зрозуміло, що в даному контексті не йдеться про Україну, для якої проконстатовані критерії мають стати стратегічною метою щодо практичної реалізації в майбутньому. Для того, щоб задати саме такий курс для національного господарства, для побудови саме такої економічної стратегії розвитку України, необхідно відповісти, щонайменше, на три запитання [7]:

Перше – що необхідно зробити в суспільстві, щоб забезпечити такий його стан, який з часом може бути визначений як мінімально адекватний зазначеній вище перебудові (перезавантаженню) в напрямку становлення інформаційного суспільства?

Друге – які фінанси для цього потрібні, тобто скільки це коштуватиме?

Третє – чи може країна, що знаходиться в перманентному стані виборчих компаній, а її державницько-політична еліта постійно приймає участь у "боях без правил", розраховувати на формування та беззаперечне виконання подібного курсу розвитку суспільства?

Очевидно, відповідь необхідно починати з останнього запитання, тому що лише з нормалізацією політичної ситуації в країні, стане можливим й доцільним переходити до відповіді на попередні, далеко не риторичні, питання. Фактично ж аномальна політико-економічна ситуація в країні становить найбільшу загрозу нашій національній безпеці. Після політичної стабілізації у вищих ешелонах нормалізується функціонування законодавчої та виконавчої гілок влади, стане зрозумілою потреба й важливість переборення кризи напрацьованої національної ідеології та стратегії інноваційного розвитку на базі активного й ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Зараз для України як ніколи стає важливим ринкові трансформації супроводжувати системним інформаційним забезпеченням на високому інноваційному рівні.

1. Українське законодавство: Засоби масової інформації. – К.: IREX У-МЕДІА, 2004. – 365 с. 2. Глушков В.М. Кибернетика. Вычислительная техника. Информатика. В 3-х томах.-К.: "Наукова думка", 1990.- Т.1. – С. 21. 3. Згуровський М.З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах. К.: НТУУ "КПІ", 2006. – С.25. 4. Неклесса А.И. Внешняя политика нового мира: движение к нестационарной системе мировых связей // Pro ent Contra.- 2002.- Т.7.- № 4. 5. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна. Під загальною редакцією А.С.Гальчинського, С.В.Львовичкіна, В.П.Семиноженка.-К.: НІСД, 2004.- С. 231. 6. Капица С.П. Информационное развитие общества, демографическая революция и будущее человечества.- Никитский клуб-Римский клуб, 2006. – С.1-13. 7. Чумаков А.Г. Інформаційні системи і технології у фінансах.-К.: Видавництво Європейського університету, 2008.- 145 с.

Надійшла до редколегії 18.09.2009

О. Калівошко, канд. екон. наук

ЗМІНА СТРУКТУРИ ІПОТЕК В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Досліджено динаміку зміни структури іпотек в умовах фінансової кризи та встановлено її основні причини.

Is investigated dynamics of changes of structure mortgages in conditions of financial crisis and its basic reasons are determine.

Політика в сфері іпотеки – це ефективний інструмент впливу держави на стимулювання інвестицій, особливо в аграрний, промисловий та будівельний сектори національної економіки.

Ефективно функціонуючий іпотечний ринок покликаний вирішувати не тільки економічні, а й соціальні проблеми. В умовах структурної перебудови економіки України іпотечний механізм забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів у пріоритетні сектори національної економіки та види економічної діяльності. Іпотека є основою іпотечного кредитування, рівень розвитку якого в Україні залишається недостатнім, оскільки частка сукупного обсягу портфеля іпотечних кредитів у ВВП становить лише 8-10 %, у країнах Західної Європи цей показник перевищує 30 %, а в США – 40 %.

Вагомий внесок у дослідження проблемних питань іпотеки та розробку рекомендацій щодо їх вирішення на національному рівні здійснили такі вітчизняні вчені, як В. Базилевич, М. Дем'яненко, О. Євтух, В. Кравченко, Т. Ковальчук, С. Кручок, І. Лютий, М. Малік, В. Паливода, П. Саблук, В. Савич та інші.

Залежно від об'єкту кредитування, іпотека розподіляється на аграрну, житлову та промислову. При цьому найбільшу частину в структурі іпотечного ринку займає житлова іпотека. Наприклад, у США до 90-х років ХХ ст. складалася така структура іпотек, % [1, с.157]:

- ✓ житлова – 74;
- ✓ промислова (торгівельна, комерційна) – 22;
- ✓ аграрна – 4.

Під житловою іпотекою ми розуміємо заставу житла (збудованого, або такого, що будується) з метою отримання кредиту для його придбання, що дає можливість спрямовувати тимчасово вільні грошові кошти економічних суб'єктів до житлового сектору національної економіки, а під промисловою – заставу об'єктів нерухомого майна з метою отримання кредиту для фінансування підприємницької діяльності, що дає можливість спрямовувати тимчасово вільні грошові кошти економічних суб'єктів до промислового сектору національної економіки.

Зазначимо також, що під аграрною іпотекою ми розуміємо наступне – це боргове обтяження земельних ділянок сільськогосподарського призначення та іншого